

Ο δάσκαλός μας, ο Λαζάνης

Ο τρόπος που δουλεύω έχει μια ισχυρή επιρροή από τον Γιώργο Λαζάνη. Και είναι φυσικό αυτό, αφού κάτω από τη δική του καθοδήγηση δούλεψα στις περισσότερες από τις παραστάσεις στις οποίες έχω πάρει μέρος.

Στην αρχή δεν είχα συνολική εικόνα της δουλειάς του θεάτρου. Ήταν τέτοια η αγωνία για τον ρόλο που είχα επωμισθεί και τόσες οι ελλείψεις μου, που δεν είχα μάτια να δω τι συνέβαινε γύρω, πώς στηνόταν μια παράσταση. Αφού όμως πέρασε η πρώτη δεκαετία, άρχισα και να καταλαβαίνω και να με ενδιαφέρει το σύνολο της δουλειάς. Έβλεπα πώς έφτιαχνε πρωτογενείς, ποιητικές, πρωτότυπες εικόνες, χωρίς να νοιάζεται να είναι πρωτότυπος. Αυτό ήταν το τελευταίο που τον ενδιέφερε. Εκείνο που τον ένοιαζε και το πάλευε ως τις παραμονές κάθε πρεμιέρας (γιατί ως την τελευταία μέρα όλα μπορούσαν ν' αλλάξουν, προς μεγάλη μας απελπισία, τότε με τον καιρό μόνο μάθαμε να το εκτιμάμε) ήταν το τι θέλαμε να πούμε ως καλλιτέχνες, ποια νοήματα να υπογραμμίσουμε μέσω του έργου και της παράστασης, πόσο τα νοήματα αυτά άγγιζαν και αφορούσαν τις ζωές μας.

Ο Λαζάνης δεν έλεγε ποτέ «θέλω να πω», «θέλω να υπογραμμίσω». Χρησιμοποιούσε πάντα το πρώτο πληθυντικό.

Η εμμονή του στο νόημα είχε ως αποτέλεσμα αυτά που έλεγε

στην πρόβα ή δημοσίως –τους στόχους του, δηλαδή– να μπορείς σχεδόν πάντα να τα βλέπεις στην παράσταση, να είναι ορατά. Στη δουλειά μας αυτό δεν εξυπακούεται. Μπορεί να συμβεί άλλα να λέμε πριν κι άλλα να βλέπει ο θεατής, όχι γιατί ψευδόμαστε, αλλά γιατί, στην πράξη, χάσαμε τον στόχο.

Θυμάμαι εικόνες από τους *Σφήκες* του Αριστοφάνη, χορικά από την *Ιφιγένεια*, την *Άλκηστη* και τις *Τρωαδίτισσες*, εικόνες από τις *Σοφολογιώτατες* του Μολιέρου και το *Παιχνίδι της σφαγής* του Ιονέσκο, που το έκανε αποκλειστικά με νέα παιδιά. Θυμάμαι πώς δούλευε με τη μουσική στις ομαδικές σκηνές του *Happy End...* τόσες, μα τόσες παραστάσεις. Σπουδαίες σκηνοθετικές δουλειές.

Μιλάω, βέβαια, για πράγματα που είδα, όχι για τις εκαποντάδες θρυλικές παραστάσεις του παρελθόντος. Θυμάμαι το πείσμα και την επιμονή του προκειμένου να επιτευχθεί κάτι. Στην πάροδο της *Ιφιγένειας*, π.χ., ήθελε έναν πολεμοχαρή χορό γυναικών, γυναικών σχεδόν με αντρικό φρόνημα, υπέρ του πολέμου. Για να επιτευχθεί αυτό, ο μουσικός, ο ενδυματολόγος, η χορογράφος, οι ηθοποιοί, έφεραν πολλά «σκίτσα» στην πρόβα, δοκίμασαν πολλά και εντελώς διαφορετικά πράγματα, μέχρι να γίνει το τελικό χαρμάνι.

Εντάσεις και διαφωνίες υπήρχαν. Κυριαρχούσε, όμως, μια δημιουργική ορμή: κάθε πρόβα ή παράσταση ήταν ζήτημα ζωής ή θανάτου, μας έκανε όλους συνένοχους, κι έτσι όλα αυτά στο τέλος εναρμονίζονταν.

Δεν τον είδα να ακολουθεί μια συγκεκριμένη συνταγή όταν πλησίαζε ένα έργο. Η συνταγή του ήταν ότι δεν καταδεχόταν να χρησιμοποιήσει συνταγή. Πλησίαζε τα έργα με δέος και προσδοκία. Ποτέ δεν διεκπεραίωνε, ακόμα και στα τελευταία χρόνια της ζωής του, όταν είχε πια σοβαρά προβλήματα υγείας.

Το ίδιο συνέβαινε και όταν δούλευε με τους ηθοποιούς. Η διαδικασία, για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, δεν ήταν προσθετική. Κάθε μέρα γκρέμιζε και ξανάχτιζε μέχρι να καταλήξει.

Οι ηθοποιοί, καμιά φορά, τρελαίνομασταν. Θυμώναμε ή βάζαμε τα κλάματα. Βλέπεις, όταν είσαι νέος, δεν την αγαπάς την περιπέτεια, δεν θέλεις ανασφάλεια· σιγουριά θέλεις. Και ερχόταν κάποια

στιγμή η σιγουριά. Και τότε είχε μεγάλη αξία. Γι' αυτό και οι πρεμιέρες μας συνήθως δεν είχαν ιδιαίτερο άγχος. Στο τέλος πατούσαμε στα πόδια μας, αφού είχαμε περάσει διά πυρός και σιδήρου – νιώθοντας όμως, σ' όλη τη διάρκεια της δύσκολης αυτής διαδικασίας, ότι ο επικεφαλής μας πίστευε σε μας.

Το πιο σημαντικό μάθημα υποκριτικής που δεχτήκαμε απ' αυτόν ήταν όταν τον βλέπαμε να παίζει. Ό, τι μας ζητούσε, το υλοποιούσε ο ίδιος. Στην *Αληθινή απολογία* του Σωκράτη του Βάρναλη, στον Αγγελιοφόρο των Περσών στους *Αχαρνής* και στην *Ειρήνη* του Αριστοφάνη, στον *Μιννέτι* του Μπέρνχαρντ, στον *Ληρ*, στον *Φιλοκτήτη* του Σοφοκλή... Ένας συνδυασμός αμεσότητας και ποίησης, πολυπλοκότητας και απλότητας, χιούμορ και τραγικότητας, ζεστασιάς και ψυχρής, κοφτερής σκέψης. Πολύ σπάνιος συνδυασμός.

Το πώς μπόρεσε να φτάσει σε τέτοια υποκριτικά επιτεύγματα τρέχοντας απ' το πρωί ως το βράδυ, φορτωμένος με βαριές ευθύνες – που είναι σχεδόν αδύνατο να τις επωμίζεται ένας μόνον άνθρωπος –, ποτέ μα ποτέ δεν μπόρεσα να το καταλάβω. Πώς έκανε αυτή την υπέρβαση; Όταν παίζεις έναν δύσκολο ρόλο, συνήθως τις παραμονές ούτε το τηλέφωνο δεν σηκώνεις. Πίστευε σε κάτι που υπήρχε και ήταν απολύτως αφοσιωμένος σ' αυτό; Κινητοποιούσε μονίμως όλες του τις δυνάμεις; Ζούσε κι εργαζόταν στα όρια της αυτοχής; Δεν ξέρω. Και πάλι δεν εξηγείται. Εξάλλου, ούτε η αφοσίωση εξηγείται. Δεν είναι κάτι απλό και φυσικό, δεν εξυπακούεται. Είναι υπέρβαση, γενναιοδωρία και δραματική απόφαση ζωής.

Πάντα φτωχά είναι τα λόγια μας όταν μιλάμε για σπουδαίους ανθρώπους. Ο Γιώργος Λαζάνης υπήρξε ένας από τους πιο σημαντικούς ηθοποιούς, σκηνοθέτες και δασκάλους που γέννησε αυτή η χώρα. Ένα σημείο αναφοράς.